

İzmir YMMO Dergisi

Yıl/Year: 2019 Cilt/Volume:1 Sayı/No:2 Dönem/Period: Aralık/December 2019
Geliş Tarihi/Received: 04.12.2019 Kabul Tarihi/Accepted:20/01/2020 Sayfa: 89-95

Vergi Kaçakçılığının Nedenleri

Seda BAHŞI¹

Özet

Vergiler kamu harcamalarının temel kaynağını oluşturmaktadır. Vergi gelirleri bir taraftan kamu harcamalarını finanse etmekte öte yandan çeşitli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için bir istikrar aracı olarak kullanılmaktadır.

Vergilerin sahip olduğu bu önem, vergi gelirlerinin yeterli düzeyde toplanmasını gerekli kılmaktadır. Ancak, vergi kanunlarına göre ödenmesi gereken vergi miktarları ile mükelleflerin beyan ederek fiilen ödedikleri vergi miktarları arasında yüksek farklar ortaya çıkmaktadır. Bu farkların en önemli sebeplerinden biri de vergi kaçakçılığıdır. Vergi kaçakçılığı, vergi ile ilgili yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilememesi durumudur.

Bu çalışmanın amacı, mükelleflerin vergi kaçırmalarında etkili olan değişkenlerin nedenlerinin açıklanmasıdır. Vergi kaçakçılıklarının yaygın olarak görülen nedenleri vergi oranı, vergi cezaları, vergi denetimleri, vergi ahlakı, vergi sistemi ve demografik bazı değişkenlerin mükelleflerin vergi kaçırma davranışlarını etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Kaçakçılığı, Vergi Kaçakçılığı Nedenleri, Ekonomik ve Mali nedenleri

Jel Kodları: M00, M2, M21

Causes of Tax Evasion

Abstract

Taxes are the main source of public expenditures. Tax revenues are used to finance public expenditures on the one hand and as a means of stability to achieve various economic and social objectives.

This importance of taxes necessitates sufficient collection of tax revenues. However, there are high differences between the tax amounts payable according to tax laws and the tax amounts actually declared and paid by tax payers. One of the most important reasons for these differences is tax evasion. Tax evasion is a situation where tax liabilities are not fulfilled partially or completely in violation of tax laws.

The aim of this study is to explain the reasons of the variables that affect tax evasion of taxpayers. Common causes of tax evasion show that tax rate, tax penalties, tax audits, tax ethics, tax system and some demographic variables affect tax evasion behavior of taxpayers.

Keywords: Tax Evasion, Causes of Tax Evasion, Economic and Financial Reasons.

Jel Codes: M00, M2, M21

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi , Türkiye, sedabahsi91@gmail.com ORCID:0000-0002-4625-0617

1.Giriş

Vergi kaçakçılığı evrensel bir olgudur. Son yıllarda kamu açıklarının büyümesi ve süreklilik kazanması, vergi sisteminin etkinsizleşmesi ve kural dışı faaliyetlerin giderek artması vergi kaçakçılığının önemini artmıştır.

Vergi kaçakçılığı olumsuz etkilere sahiptir. Verginin temel işlevi vergi kaçaklıklarının artmasından dolayı yerine getirilememektedir. Başka bir yönden bakıldığında vergi adaletini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda vergiye uyum azalmakta ve vergi gelirlerinde azalmalar meydana gelmektedir. Bu derece yıkıcı etkilere sahip olan vergi kaçakçılığı ile mücadele edilmesi gerekmektedir.

Vergi kaçakçılığı ile mücadele edilebilmesi için vergi kaçakçılığına neden olan faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Teoride vergi kaçakçılıklarının nedeni ayrı olarak verirse de vergi kaçakçılıklarının nedeni bir bütündür. Vergi kaçakçılıklarının nedeni vergisel ve vergi dışı olmak üzere ikiye ayrılır.

Vergisel nedenler daha çok vergi olgusunun varlığından kaynaklanan hukuki, ekonomik, Politik nedenlere dayandırılmaktadır. Bunlar vergi oranları, vergi tarifesi, vergi denetimi olasılığı, vergi cezaları ve vergi idaresinin etkinliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Vergi dışı nedenler ise, toplumun sosyal ve ekonomik yapısı gibi nedenlerle vergi olgusu ile direkt ilişkisi olmayan siyasal, ekonomik ve sosyal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Vergi dışı nedenler ise gelir düzeyi, İşletme büyüklükleri, enflasyon, piyasa ve fiyat kontrolleri gibi örnekler verilebilir.

Bizde vergi kaçakçılığının nedenlerini; Ekonomik ve Mali nedenler, tarihsel nedenler, kişisel nedenler, hukuki nedenler, İdari nedenler, sosyal nedenler ve siyasal nedenler olmak üzere gibi yedi ana başlığa ayırabiliriz.

2. Vergi Kaçakçılığının Nedenleri

2.1. Ekonomik ve Mali Nedenler

Kayıt dışı ekonominin yaşandığı ülkemizde mükellefleri vergi kaçırmaya iten en önemli neden ekonomik faktördür. Vergi, kişilerin, kendi maddi varlıklarından, kazanç ve iratlarından, devlete karşılıksız olarak verdikleri maddi bir miktardır. Her ne kadar verilen vergilerin tekrar kişilere hizmet olarak geri döneceği kendilerine anlatılsa da vergi yükümlüsü verdiği miktar karşılığında ne aldığını somut olarak görmek istemektedir.

Kamu harcamalarını gerçekleştirmek amacıyla alınan, devletin en önemli geliri olan vergi ile Vergi kaçaklıkları arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Mükelleflerin vergi ödeme oranları arttıkça daha az vergi ödemek için kayıt dışılığa gitmeyi tercih edeceklerdir. Bu olguda vergi kaçaklıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de Vergi kaçaklıklarını iyileştirmek için çeşitli yollara başvurulmaktadır. Bunların en önemlileri arasında Vergi de muafiyet ve istisnaların olmasıdır. Söyle ki vergi muafiyet ve istisnaları verildiği durumda vergi de bir adaletsizlik ortaya çıkacaktır. Mükellefler daha fazla vergi ödediğini düşünerek daha çok vergi kaçırmaya eğiliminde olacaklardır bu durum ise kayıt dışı ekonomiyi büyütecektir.

Sonuç olarak mükellefler vergi yükü karşısında baskı altına girip vergi ödememe yolunu seçecek ve vergi kaçırma eylemini gerçekleştireceklerdir. Bu yükü mükelleflerin tarafından az olarak algılayacak en güzel yöntem de vergi indirimleri olacaktır. Vergi indirimleriyle birlikte kayıt dışı ekonominin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

2.2. Tarihsel Nedenler

Verginin zorla halktan alınma tarihi her dönemde vergiye bir tepki oluşturmuştur. Eskiden beri süre gelen yönetim gücüne sahip olan hükümdarlar çalışıp, çabalayan kişilerin kazançlarını, kendi kazançlarına katmaları, vergi adı altında insanların kazançlarının elinden alındığı olgusunu oluşturmuştur.

Ülkelerin karakterlerine göre bakıldığında vergiye karşı farklı tutumlar ortaya çıkmaktadır. Vergilerin mevcut oldukları süre yurttaşların vergiyi kabullenmeleri açısından önemlidir.² Ülkemize baktığımızda bugünkü vergilerin alınmaya başlamasından üzerinden yüzyıl dahi geçmemiştir. Bunların yanında vergi olgusunun yerleşmemesi, her şeyin devletten beklenmesi gibi durumlar vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır.

Bu yönden bakıldığında vergi de adalet ilkesine dayandığı görülmektedir. Mükelleflerin ödedikleri vergileri nerelere harcadığının hesabını sormaları adalet ilkesinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Ülkemizde batılı demokrasilerin yaşadığı anlamda bir sanayi devriminin gerçekleşmediğinden ve gerçek anlamda kent soylu sınıf oluşmadığından, imparatorun vergi koyma ve toplama yetkisini zorla alarak kent soylu sınıfın oluşturduğu parlamentoya vermiş değildir³. Söz konusu tarihsel nedenlerle ülkemizde vergi bilinci yerleşmemiştir.

2.3. Kişisel Nedenler

Bireylerin vergi kaçırma durumunda devlet tarafından yapılacak olan yaptırımlar ile vergi kaçırmanın kendilerine sağlayacak faydayı karşılaştırarak karar verirler.

Kişiler açısından bakıldığında gelirin devlete değil kazanana ait olduğu, verginin karşılığı olarak yeterince devletten hizmet alınmadığı ve vergilendirmede haksızlık yapıldığı, vergilerin doğru yerlere ve hukuka uygun olarak harcanmadığı ve vergilerin harcamalar ile tasarrufu azaltacağı gibi kişisel düşüncelerle bireyler vergi kaçırma eğilimlerini artırmaktadırlar.

Bunların yanı sıra yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi kişisel özelliklerin de vergi kaçakçılığına etkilerinin bulunduğu belirtilmekte ve bu kişisel özelliklerle vergi kaçakçılığı arasındaki etkileşimi ölçmek için çalışmalar yapılmaktadır.⁴

² Marcel- Francis Capet, **Vergi Kaçakçılığı**, çev. Celal Erçoklu, Maliye Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1954, s. 27.

³ Seyfettin Gürsel, "Sorunların Anası Vergidir ve IMF Haklıdır", Referans Gazetesi, 03.03.2009.

⁴ Fatih Saraçoğlu, "Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum

2.4. Hukuki Nedenler

Her verginin kanuni bir dayanağı mutlaka olmalıdır. Ancak kanuni dayanağının olması vergiden beklenen sonucun sürekli olumlu olacağı anlamına gelmez. Verginin etkinliğinden söz edilebilmesi için (insan, teknoloji gibi) kavramların göz önünde bulundurulması gerekir. Ülkemizde kayıt dışı ekonomiyi ve vergi kayıplarını en aza indirmek için kanuni ve idari düzenlemeler yapılmaktadır. Fakat bu düzenlemelerden istenilen sonuçlar elde edilmemektedir.

Vergi kaçakçılığının en önemli nedenlerinden biri kanunların basit ve anlaşılır olmaması ve sık sık değişikliğe uğramasından kaynaklanmaktadır. Vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilebilmesi için vergi mevzuatının Ülkenin mali, ekonomik, sosyal ve hukuki ihtiyaçlarına cevap verebilecek, her mükellefin anlayabileceği şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Vergi sistemimize baktığımızda sık sık çıkarılan düzenlemeler, yasalar, tebliğler ile vergi sistemi daha karmaşık hale gelmektedir. Mükelleflerin vergi sisteminin bu karmaşıklığından dolayı, vergi idaresine olan güvenleri azalmış ve mevzuattaki değişiklikleri takip edemez hale gelmişlerdir.

Mükellefler vergi karmaşıklığından faydalanarak doğru beyanda bulunmamaktadırlar. Bu nedenle kanunlar sade ve anlaşılır olmalıdır. Kanunların karmaşıklığı sadece mükellefler yönünden değil, aynı zamanda denetmenler yönünden de bakılmalıdır. Denetçiler içinde kanunlar karmaşık ve anlaşılır olmamasından dolayı denetçiler doğru tespitlerde bulunamayabilirler.

Vergi afları vergi cezalarının uygulanabilirliğini ve etkinliğini azaltarak vergi ödeme sorumluluğunu azaltmaktadırlar. Sık sık vergi aflarının yapılması belirli zamanlarda vergi affı beklentisini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda mükellefler vergilerini beyan etseler bile ödemeye yanaşmamaktadırlar.

Vergi ve diğer mali yükümlülüklerle ilişkin oranların yüksekliği de vergi kaçakçılığının nedenleri arasında gösterilmektedir.⁵Ancak yapılan araştırmalar sonucunda vergi indirimlerinin ekonomiye olumlu katkı yapmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Mükelleflerin ve işverenler için vergi ve sosyal güvenlik primleri kayıt dışı istihdamın en önemli nedenidir.

Ayrıca cezalarda caydırıcılık etkisini kaybetmiştir. Cezaların etkisini kaybetmesinin nedenlerinden biri de uzlaşma müesseselerinin varlığı vergi kayıplarına neden olmaktadır. Vergi cezalarında uzlaşmaya gidilmesi, aksine vergisini zamanında ödeyen mükelleflerinde kayıt dışı kaymasına neden olmuş ve vergi kaçakçılığının artmasına neden olmuştur.

Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Karamanoğlu Mehmet Bey**

Üniversitesi İİBF Dergisi, Yıl 10, Sayı 15 (Aralık 2008), ss. 17-21 (Vergiye Karşı Tutum).

⁵ Şükrü Kızılot ve Şafak Ertan Çomaklı, “Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**, 19.

Maliye

Sempozyumu Kitabı, Uludağ Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Antalya, 10-14 Mayıs 2004, ss. 130-131.

2.5. İdari Nedenler

Vergi kaçakçığının diğer bir nedeni de idari yapının güçlü bir alt yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de yıllardır denetim elemanlarının eksikliğinden söz edilmektedir.

Türk vergi sistemindeki birçok yenilik ve değişikliklere rağmen vergi idarelerinin köklü değişikliklere uğramaması gibi durumlardan dolayı ekonominin ve mali yapının bütünleşmesi mümkün olmamıştır.

Vergi Denetim Kurulu 2014 faaliyet raporlarına bakıldığında, Türkiye’de 2014 yılında gelen vergi inceleme oranı %2.24 olup, bu oran dünya geneline bakıldığında düşük bir oran olarak görülmektedir. Örneğin; Amerika Gelir İdaresi (IRS) rakamlarına bakıldığında bu oran Amerika’da % 1 civarındadır. Bu yönüyle bakıldığında son yıllarda Türkiye’nin bu oranı pek çok OECD ülkesinin üzerinde bulunmaktadır.

Ancak son yıllarda Gelir İdaresi Başkanlığı mevcut otomasyon sistemindeki bilgiler ile üçüncü kişilerden veri ambarına gelen verilerden hareketle kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmiştir. Bununla birlikte merkez vergi denetim birimlerinin sayısının fazlalığı ve farklı birimler içinde görev yapmaları risk analizlerine dayalı vergi denetiminin etkinliğini sınırlandırmaktadır.

2.6. Sosyal Nedenler

Vergi ahlakı, mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını belirleyen ve vergi ödemeye karşı direnişleri azaltmada önemli rol oynamaktadırlar. Vergi ahlakı mükelleflerin vergiyi manevi bir erginin gelirini azaltarak disiplin etkisi altında, bir görev ve borç olarak bilmesidir.

Dünyanın hiçbir yerinde gelir elde eden kişiler, gelirin büyük bir bölümünü devlete ödemek istemezler. Verginin gelirini azaltarak satın alma gücünü azaltacağını düşünerek vergi ödemeye karşı isteksiz davranırlar. Bu durumu azaltmanın en iyi yolu mükellefe, verginin aslında kamu hizmetinin bir karşılığı olduğu olgusunun benimsenmesi gerekmektedir

Nitekim mükellefler, toplanan vergilerin verimli alanlarda kullanılmaması, israfa varan kamu harcamaları gibi durumlar nedeniyle devlete olan güvenini kaybetmekte ve vergi ödemekten kaçınmaktadır.

Türkiye’de sosyal bilincin gelişmemesinin en önemli nedeni aslında devletin yapılan harcamalar karşısında yeterince açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Zaman zaman kamuoyuna da yansıyan kamu ihalelerinde yolsuzluk, hayali ihracat, örtülü ödenek tartışmaları vatandaşların ödediği vergilerin harcandığı yerler konusundaki kuşkularını arttırıcı niteliktedir. Bu tür gelişmeler de kayıt dışı sektöre kayma eğilimlerini arttırmaktadır.⁶

Ayrıca, ekonomik istikrarsızlık ve gelecekteki belirsizlikler kişilerin vergilerini daha sonraki dönemlerde ödemek istemeleri sorununu oluşturmaktadır. Bu sorun mükelleflerin vergi ödemelerini ötelemelerine neden olmaktadır.

⁶ SIVACI, Celalettin (2007): “Kayıt Dışı Ekonomi ve KADİM Projesi”, Bütçe Dergisi, Cilt:3, Sayı:27, Güz 2007.

2.7. Siyasal Nedenler

Mükelleflerin vergi kayıp ve kaçakları konusunda davranışlarını etkileyen en önemli belirleyicilerden biri de ülkede siyasal iktidarın tutumudur. Ülkemizde siyasal iktidar, özellikle seçim dönemlerinden baskı gruplarının istekleri üzerine karar alarak vergilendirmeden vazgeçip vergi yükünü güçsüz kesimlere yüklemektedirler.

Vergi kaçakçılığına neden olan diğer nedenlerden biri de vergi aflarıdır. Vergi aflarının sık sık tekrarlanması mükelleflerin daha fazla vergi kaçırmasına neden olmaktadır. Vergi aflarının olumsuz etkileri arasında vergi de adalet ilkesinin ihlal edilmesidir. Vergisini zamanında ödeyen mükellefler, vergisini ödemeyip cezalı duruma düşen fakat sonrada bu cezaları affedilen mükellefleri gördüklerinde gelecek vergilendirme dönemlerinde ödemeleri gereken vergiyi ödememe yollarını aramaktadırlar.⁷

Ülkemizde gerçekleşen af uygulamaları, dürüst mükellefleri olumsuz yönde etkileyerek, devleti aldatan kısma ayrıcalık verilmiş gibi düşünülmektedir. Dolayısıyla mükellef dürüstlüğü nedeniyle zarar gördüğünü düşünmekte ve vergi ödemekten kaçınmaktadır. Bu mükellef kitlesi vergi aflarının hiç sona ermediğini düşünerek vergi kaçırma yoluna gidecektir. Ülkemizde zaten siyasi araç haline gelmiş olan vergi afları, beklenen sosyal faydaları gerçekleştirilmekten uzaklaşmıştır.

SONUÇ

Vergiler hem vergi borçlusu mükellefler hem de vergi alacaklısı devlet açısından değerlendirildiğinde ekonomik ve sosyal hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Vergilerin tam anlamıyla toplanamadığı, mükelleflerin gerçekte ödemeleri gereken vergi miktarları ile beyan ederek ödedikleri vergi miktarları arasında farkların ortaya çıktığı da bir gerçektir. Vergi kaçakçılığının yaygınlığı söz konusu farkı artıran en önemli mükellef davranışı olarak bilinmektedir.

Vergi kaçaklığında etkili olan etmenler; vergilerin oranı, vergi sisteminde adalet algısı, vergi idaresinin etkinliği, vergi cezalarının ve denetimlerinin niteliği, oluşan vergi ahlakı ve mükelleflerin kişisel özellikleri gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre vergi oranları ve vergi cezalarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte vergi kanunlarının karmaşıklığından kaçınılmalıdır. Vergi denetiminde yeni yöntemler geliştirilerek denetim etkinliğinin artırılmalıdır. Vergi idaresinde adaletin, etkinliğin sağlanması ve mükelleflere hissettirilmesi vergi kaçırma eğilimini azaltmada önemli rol oynamaktadır.

Vergi aflarına, vergi indirimlere, vergi muafıkları ve istisnaları hakkında kanunlar yeniden gözden geçirilmeli sık sık vergi indirim, aflara gidilmemelidir.

⁷ KILDİŞ, Yusuf (2000): “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal- Uluslar arası Boyutu ve Çözüm Önerileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı:2.

KAYNAKÇA

AYDOĞDU, İsmail Hakkı (2009)Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı Suçu ve Cezası, Dokuz Eylül Üniversitesi, Maliye Bölümü Yüksek Lisans Tezi

<http://www.ozeldersin.com/vergi-kacakciligi-ve-turkiye-uygulamasi-tezi.html>

<http://www.dunya.com/yorum-inceleme/turkiyede-vergi-inceleme-oranlari-ve-vdknin-artan-etkinligi-259616h.htm>

KAPUSUZOGLU, Ayhan, Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Kaçaklığında Oluşumundaki Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, Cilt:1, Yıl:9, Sayı:16

SIVACI, Celalettin (2007): “Kayıt Dışı Ekonomi ve KADİM Projesi”, Bütçe Dergisi, Cilt:3, Sayı:27, Güz 2007

(http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_14.pdf).

KILDİŞ, Yusuf (2000): “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal- Uluslar arası Boyutu ve Çözüm Önerileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı:2.

ÖZ YALAMA, Gamze; GÜMÜŞ, Erdal, Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir’den Bulgular , Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 20, 2013

RAKICI, Cemil; Vergi Denetiminin Yeni Yapısı ve Denetimin Kayıt Dışılığı Önleme Fonksiyonu, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 2011

<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/102343-vergi-kacakciliginin-en-buyuk-nedenini>